

Jacint Verdaguer:*Del Canigó a l'Aneto.*

Edició comentada i il·lustrada de les llibretes d'excursió de 1882 i 1883
a cura de Narcís Garolera i Curt Wittlin.

Lleida: Pagès Editors, 2002. ISBN 84-7935-927-7, 199 pàgs.

Una obra ben pirinenca i ben excepcional que lliga filologia i muntanyisme!
Prenent com a base la magnífica edició crítica de l'obra excursionista de
Verdaguer (*Excursions i viatges*) que Narcís Garolera havia fet en 3 volums a
la Biblioteca Verdageriana d'Editorial Barcino els anys 1991 i 1992, Curt
Wittlin ens ha brindat un magnífic llibre en tamany gran (28 x 22 cm)

Zeitschrift für Katalanistik 17 (2004), 249–294

ISSN 0932-2221

<https://doi.org/10.46586/ZfK.2004.269-274>

bellament imprès per Pagès Editors en dues tintes, negre i verd, i com a contribució de l'*Institut d'Estudis Ilerdencs* a l'any Verdaguer.

El llibre ens presenta paral·lelament dues vivències i dos itineraris anàlegs: Un poeta, Verdaguer, que per preparar el seu poema èpic i recollir-hi materials, travessa a peu una gran part del Pirineu català durant llargues setmanes, i un filòleg, Curt Wittlin, que 120 anys més tard, per preparar una edició comentada de les llibretes d'excursió de Verdaguer refa, també a peu, els seus camins. Dos autors, doncs, que per preparar una obra escrita, inverteixen esforços corporals, acumulen impactes visuals i en treuen abundants notícies movent-se amunt i avall pel Pirineu durant varis mesos.

Els dos camins queden separats en el llibre per dues senyalitzacions diferents (cosa ben esperable en matèria de camins): el "cami" de Verdaguer va en tinta negra i el de Curt Wittlin en tinta verda; en la part de dalt de les pàgines tenim la transcripció del text (i dels textos) verdaguerians i en la part baixa els comentaris filològic-excursionistes d'en Wittlin. Fins i tot deu haver-hi una altra analogia, encara que el llibre no ens en digui res: suposo que no sols existeixen les llibretes de Verdaguer, sinó també les d'en Wittlin que durant les seves caminades devia tenir a la seva motxilla els volums de Narcís Garolera, una edició del *Canigó* i unes "llibretes" per fer-hi apunts i me l'imagino, encara que tampoc no ens en diu res, com els vespres o en les pauses durant el dia, es posa, amb el mapa excursionista i el comarcal corresponent, a preparar la redacció del que després seria el llibre que ara tenim entre mans. Com a autor de la *Guia dels Països Catalans*¹ tinc present com és de difícil recordar, passats uns dies, les menudències del paisatge i del seguit dels camins si no es fan apunts detallats en el moment. Ja ens ho diu Rafael d'Amat i de Cortada, el Baró de Maldà, en el seu *Calaix de sastre* com anava sempre amb ploma i tinter en els seus viatges per apuntar en les pauses les coses que havia vist.²

Hi ha encara més coses que lliguen a Curt Wittlin amb l'empresa que ha quallat en aquest volum: Josep Maria de Casacuberta havia publicat, l'any 1953, el llibre *Excursions i sojorns de Jacint Verdaguer a les contrades pirinenques*, un estudi precursor del que ara ha fet Wittlin i el mateix Casacuberta havia publicat la primera contribució de Wittlin a la catalanística, la seva tesi

¹ Tüil i Inge Stegmann: *Guia dels Països Catalans*, Barcelona: Curial, 1998, 631 pàgines. Vegeu-ne la ressenya de Claus D. Pusch a: *Mitteilungen des Deutschen Katalanistenverbandes* 36 (1999), p. 80–84.

² En parlo al meu article sobre el *Calaix de sastre* a *Kindlers Neues Literatur Lexikon*, vol. 1, München: Kindler, 1988, p. 384–385. Vegeu també els comentaris d'Antoni Comas a l'*Història de la Literatura Catalana*, Barcelona: Ariel, 1964, vol. 4, p. 544.

doctoral,³ en l'editorial Barcino. A més Casacuberta havia fet participar a Wittlin en alguna de les seves excursions dominicals dels anys seixanta.

Recordem entre parèntesis la tradició excursionista dels filòlegs i dialectòlegs catalans, des de Mossèn Antoni Maria Alcover passant per Francesc de Borja Moll fins a Joan Coromines, del qual també es conserven a la *Fundació Joan Coromines* de Pineda de Mar els "Llibrets de Camp" manuscrits de les seves excursions amb tot d'anotacions detallades.⁴

Pel que fa a les llibretes de Verdaguer cal tenir en compte que ell va aprofitar aquests materials en una doble direcció: d'un costat foren reelaborats en l'obra *Excursions i viatges*. En l'edició que tenim al davant el text de la llibreta manuscrita va paral·lelitzat en dues columnes amb la reelaboració publicada, a vegades fins i tot augmentada per una altra versió que Verdaguer havia preparat amb el títol d'"Excursió a l'Alt Pallars" per a una lectura pública al *Centre de l'Associació Catalanista d'Excursions* (avui el *Centre Excursionista de Catalunya*). De manera que amb el comentari de Wittlin tenim sovint 3 o 4 versions de la realitat natural. Hi podem resseguir el procés altament interessant de com el poeta elaborava els seus apunts presos sobre el terreny. Aquest atractiu filològic es veu encara augmentat literàriament vist que la raó essencial i final d'aquestes excursions de Verdaguer era preparar-se per al seu poema *Canigó*. Wittlin afegeix als textos de les llibretes aquelles cites de *Canigó* que estan en relació estreta amb els apunts. Així salta a la vista quina gran part del *Canigó* està fundada sobre observacions directes de la natura i sobre materials de viva veu i de llegendes recollits durant les excursions. A part de la "literaturització" dels apunts de viatge en el llibre *Excursions i viatges* veiem doncs la importància que aquests cobren en el poema mateix. Per això un comentari el més acurat possible de tots aquests textos verdaguerians té una forta importància. En aquest sentit Wittlin corregeix en bastants punts les interpretacions que Casacuberta havia donat en el seu estudi citat sobre les caminades de Verdaguer i acreix els comentaris de Garolera.

Però, al cap i a la fi, els comentaris de Wittlin, al mateix temps, tenen un interès més enllà del filològic per a tothom que hagi caminat pel Pirineu. És un goig, com en qualsevol lectura d'una bona guia, repassar els llocs que hom ha visitat o que hom té la intenció de visitar. Tot això culminat per la

³ Vegeu la *Zeitschrift für Katalanistik* 10 (1997), p. 141.

⁴ Ens en parlava en una comunicació al *13è Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* a Girona, el 9 de setembre del 2003, en Philip D. Rasico – comunicació que segurament sortirà publicada en les Actes.

idea que Verdaguer també hi havia passat i s'hi havia inspirat. Wittlin diu (p. 15): “m’interessava [...] fins a quin punt ens és possible de reviure avui les emocions que sentia el poeta en aquells llocs”. Wittlin es veu acompanyat per la perspectiva històrica i les reflexions sobre la transitorietat del temps –120 anys!– que inevitablement repeteix al llarg del comentari fent-se càrrec de com l’home i el “progrés” de la civilització han fet canviar el paisatge. Wittlin ens proposa a les pàgines 25 i 26 un Apèndix amb un interessantíssim i utilíssim “rànquing” de les rutes verdaguerianes segons el criteri de la preservació de l’autenticitat per “reviure les sensacions del poeta”. Entre ecologisme, muntanyisme, filologia i creativitat literària es mou doncs el riquíssim panorama d’aquesta edició.

El llibre duu diferents menes d’il·lustracions: dibuixos recents de paisatges i monuments de Jordi Solà, gravats de Gustave Doré (Verdaguer coneixia l’obra de Doré), i en facsímil dibuixos i croquis de Verdaguer en les seves llibretes, a part d’unes pàgines de reproducció del manuscrit. Wittlin hi ha afegit uns croquis de mapes que fan com a índex dels camins recorreguts (p. 63, 113, 163), però és molt recomanable de fer la lectura acompanyat del *Mapa topogràfic de Catalunya 1:250 000* editat per l’*Institut Cartogràfic de Catalunya* i, si es vol, de la nostra *Guia dels Països Catalans* ja citada.⁵ Per les qüestions que demanin encara més detall caldrà fins i tot anar als mapes comarcals 1:50 000 del mateix *Institut Cartogràfic*,⁶ però saltar d’un mapa a l’altre és més incòmode que servir-se de la part superior del *Mapa topogràfic* mencionat on tenim tot el Pirineu català en un sol full.

Des d’aquests aspectes (i per a mi personalment) és especialment interessant el capítol 12 de l’edició de Wittlin (p. 181–182) i el primer dels croquis mencionats (p. 21) que és “El vol de Gentil i Flordeneu de la Jaça [a la falda del Canigó] a Sirac” anant per la Seu d’Urgell fins a Vielha i tornant pels Llacs de Tristaina i el Carlit. Wittlin ens dóna una versió condensada i centrada en els noms geogràfics de tot el cant quart de *Canigó* que permet resseguir, amb el croquis i amb el *Mapa topogràfic*, tot el vol en el “carro volador” “arriat per set daines amansides” que Verdaguer fa fer a Gentil i

⁵ Ruta 4 (Conflent), 5 (Canigó), 6 (Vallespir), 9 (Figueres – Camprodon), 17 (Del Vallès a la Cerdanya), 18 (Granollers – Vic), 19 (Vic – Ripoll – Puigmal), 30 (Les valls de la Noguera Pallaresa i era Val d’Aran), 31 (Les valls de la Noguera Ribagorçana), 32 (Vall del Segre 1), 33 (Andorra), 34 (Vall del Segre 2: la Cerdanya), 35 (El Capcir i el Conflent).

⁶ O les *Cartes de randonnée* de l’Institut Geogràfic Francès (algunes d’elles, si no m’erro, acuradament revisades per Joan Becat de la Universitat de Perpinyà).

⁷ Per cert que és imprescindible anar a la versió original de Verdaguer per saborejar tot l’ambient poètic i llegendari que Verdaguer dona a aquest viatge.

Flordeneu. Qui hagi tingut la sort (com l'hem tingut la meva dona Inge i jo el 6 de setembre de 1991, poc abans de publicar-se la nostra *Guia* en la seva primera versió alemanya)⁸ que en Quim Vinyet, el pilot de l'aeròdrom de la Cerdanya, l'hagi portat en avioneta durant tres hores per un trajecte coincidint en gran part amb el vol ideat per Verdaguer, podrà imaginar com em colpeixen aquestes pàgines de l'edició de Wittlin. En el nostre vol no fèiem de Flordeneu i Gentil perquè no era la meva dona qui portava “les brides” de les set daines,⁹ sinó en Quim, però jo almenys feia un esforç d'estar a la altura de l'última síl·laba del nom del protagonista verdaguerià. D'aquest vol n'ha deixat constància en Manel Figuera (que era la quarta persona a l'avioneta) a la Revista de la Cerdanya *Rufaca* 13 (1991), n. 118, novembre, a les pàgines 44 a 47.¹⁰ Val la pena llegir-les.

En la relectura que n'he fet ara, després de 12 anys, m'adono de la qualitat literària d'alguns passatges del relat de Manel Figuera i fins i tot hi descobreixo una inspiració verdagueriana. El seguit d'indrets i muntanyes que vam sobrevolar, captats visualment i verbalitzats pels seus noms, s'inscriuen en la memòria justament a través d'aquests noms. Anoto els que coincideixen en el relat de Figuera i en el Cant quart: Canigó, Cerdanya, Pirineu, Puigmal, Segre, Toses, Alp, Moixeró, Cadí, Cadinell, Pedraforca, Salòria, Seu d'Urgell, Valira, Sant Joan de l'Erm, Collegats, Montsent, Capdella, Espot, Pallars, Noguera, Tristaina, Carlit, Bullosa. Hi ha molts noms més en els quals els dos textos no coincideixen, justament noms menys coneguts i per això mateix més “poètics”. Hi ha tanta música, només en l'arreglament d'aquests noms pirinencs, que Wittlin fins i tot ens brinda un text-contrafactura, exclusivament fet de topònims (p. 19), cantable a la melodia de la marsellesa nacional francesa, on en lloc dels marciais “Aux armes citoyens” es canta “Alins, Pic Fontargent!” i en lloc del vers final “abreuve nos sillons” diu “Tuixén, Pic Canigó!” Encara es troben més d'aquestes sorpreses al llibre.

⁸ Til u. Inge Stegmann: *Katalonien und die Katalanischen Länder (Barcelona, Balearn, Land Valencia, Andorra, Nordkatalonien mit Rosselló)*. Kunst- und Reiseführer. Stuttgart: Kohlhammer, 1992. 564 p.

⁹ Vegeu els dos últims versos del Cant tercer.

¹⁰ Amb el títol: “Quin vol, Quim!”. A *Rufaca*, n. 117, octubre 1991, p. 42–43, ja hi havia hagut menció de la nostra estada a la Cerdanya. Uns anys abans *Rufaca*, n. 69, oct.–nov. 1985, p. 10–11, havia publicat el meu “Discurs de la Diada de Cerdanya” pronunciat a la Guingueta d'Ix l'agost d'aquell any i que relacionava la situació bipartida de la Cerdanya amb l'aleshores encara bipartit Berlín.

Valdria la pena reflexionar més a fons sobre la funció narrativa i estètica de l'encant dels noms' i del material toponímic pirinenc en el *Canigó* de Verdaguer; justament en relació amb l'edició de Wittlin i les experiències viscudes per ell, per Verdaguer i per tots aquells entre nosaltres que hem fet tants i tants cims, colls, valls, camins i indrets que el poeta menciona tant en les seves obres literàries com en els seus apunts d'excursió. El vol que fèiem aquell dia en avioneta quedava dramatitzat per un cel de núvols de tempesta i de llamps que ens deixava lliure just la carena central del Pirineu que vam resseguir des de Font-Romeu i el Carlit a orient, entrant a Andorra (i amb un curt aterratge a l'aeroport abandonat i desert de la Seu d'Urgell) i anant a occident fins al gairebé tres mil Pic de Peguera al sud dels Encantats i d'Espot. En tornar quasi tocàvem amb l'ala dreta de l'avioneta els espadats nord de la Serra del Cadí fins tornar al petit aeròdrom de la Cerdanya.¹¹ Però el què en queda amb més nitidesa i el que ordena la memòria són els noms evocadors, una de les eines amb les que ens atreu i impressiona el poeta...

Tilbert Dídac Stegmann (Frankfurt am Main)

¹¹ Aquest vol després fou completat amb un vol, cadascú per separat, però sempre en mans d'en Vinyet, en un ultralleuger que permetia sobrevolar cada esglésiola romànica i finalment coronat amb una pujada en globus durant una matinada amb un aterratge de cert dramatisme a sota del Puig de les Forques.